

Énekes András Előd, Gregor Lilla

Identitáskonstrukció Lance Armstrong történeteiben

A gazfickó narratívái

A sportolói identitás számos esetben azonosul vagy túl is nő a professzionális sportolók hétköznapi személyiségén. A karrierjük során meghozott áldozatok, a hírnév és egyéb szociokulturális tényezők befolyásolják azt az átalakulást, mely a legkivételesebb teljesítményre képes atléták önértelmezésében megy végbe. Mindez különösen jól vizsgálható akkor, amikor pályafutásuk egy pontján önéletírásba kezdenek. Lance Armstrong alakja a sportolói önelbeszélések számbavételekor nem csupán azért kiemelkedően fontos, mert sikerekben és botrányokban gazdag élete ön maga és mások által is jól dokumentált, hanem mert egy nem mindennapi tradíciókkal rendelkező sportág önképét és sorsát is döntően alakította tetteivel.

Az országúti kerékpározás már az 1800-as évek végére az egyik legnépszerűbb szabadidős tevékenységgé vált Nyugat-Európában és Észak-Amerikában, ekkora pedig már versenyszerű üzése is elkezdett intézményesülni. Számos mai napig megrendezett verseny létezett már a századforduló idején, úgy, mint a Milánó–Torinó, a Liège–Bastogne–Liège, vagy a leghíresebb, egyben leghírhedtebb¹ egynapos, a Paris–Roubaix. Mindezek közül viszont kiemelkedik és a sportágat nem követő közvélemény számára is ismerősen cseng az 1903-ban indult Tour de France, vagyis a háromhetes francia kör. Mára a nyári olimpiák és futball-világbajnokságok után a világ harmadik legnézettebb sporteseményévé vált, egyúttal a legnagyobb médiaesemények között is számon kell tartani. Ez a kitüntetett pozíció azonban nem teljesen magától értetődő, ha az országúti kerékpársport közvetíthetőségét, lebonyolítási rendszerét és immanens értékeit vesszük alapul. A technológiai fejlődés jelenlegi szintjén könnyen áthidalható problémákkal kell szembenéznie a sportmédiának,

1 Az első Paris-Roubaix versenyt 1896-ban rendezték meg, és ugyan a szervezők évről évre eszközölnek apróbb változtatásokat az útvonalban, a befutó helyszíne állandó. Kerékpáros berkekben a legnehezebb és a legnagyobb presztízzsel bíró egynapos versenynek számít, legfőképp a jellegzetességének számító macskaköves útszakaszok miatt. Az elmúlt több mint száz évben számtalan új út épült Párizs és Roubaix között, ám a verseny tradíciói miatt a szervezők régi, elhanyagolt utakon vezetnek végig a mezőnyt.

ha bicikliközvetítésre vállalkozik, de természetesen a 20. század nagy részében a versenyek óriási kihívás elé állították az újságírókat. Önmagában a kerékpárosok követése is feladatot jelentett a kezdeti időkben, ám amikor már autókkal kísérték a mezőnyt, akkor is számos esemény maradt észrevétlen, a rádió és a televízió pedig nagyon sokáig csak párperces összeállításokat, összefoglalókat készített, az élő közvetítésekre a század második feléig várni kellett.

Az olyan körülhatárolt, kisebb pályákon játszódó, rövid és látványos akciókat tartalmazó, egy-egy médiaképes sportokhoz képest, mint a bokszt, a teniszt, vagy akár a labdarúgást, az országúti kerékpározás a mai napig nehéz helyzetben van. A sok esetben több mint kétszáz kilométeres szakaszok a legváltozatosabb terepviszonyok közt vezetnek, a közvetítő stáb motorokkal és helikopterekkel próbál lépést tartani az egyre magasabb átlagsebességű mezőny tagjaival,² az időjárás körülményeknek is folyamatosan ki vannak téve mind a versenyzők, mind az operátorok, ráadásul a többórás szakaszok a versenyt élőben közvetítő televíziós csatornák műsorstruktúráját alapjaiban forgatják fel.³

Az óriási erőforrásigényű országúti kerékpársport minden problematikus pontjával együtt bír egy olyan – a szimpla sportteljesítményen túli – adottsággal, amely rászolgál erre a kitüntetett figyelemre; a Tour de France-t jogosan tartják ugyanis Franciaország legjobb országimázsreklámjának. A francia nemzeti identitás egyik történelmi tartópillére a természet által körbepátyázott Franciaország képe. Az óceánok, tengerek és hegyek többlet jelentenek az ország földrajzi adottságainál, az Alpokat, a Pireneusokat és a tengerparti tájakat érintő Tour de France ezt a képzetet csak erősíti; a verseny Franciaország természetes határainak a legitimációja is egyben.⁴

Mivel a Tour de France sík szakaszai (ezek többségben vannak a versenyen) a befutóig unalmasak lehetnek az átlag néző számára, a szervezők a többórás tekerés monotonitását középkori várakkal, apró, szép óvárosokkal, tengerparti panorámával, a filmekből ismert francia tájjal igyekeznek ellensúlyozni. Amellett, hogy a körverseny rajongók millióit vonzza az utak mellé, a Tour a televíziós közönség számára is egy sajátos, mediatisztikai turisztikai élményt jelent.⁵ Az évente változó, gyakran más országban megrendezésre kerülő nyitószakasz (a prológ), a kietlen holdbéli táj érzetét keltő

2 A hegymászás után lejtmenetekben például olyan sebességgel száguldanak a versenyzők, hogy sokszor a motoros operátorok sem tudják tartani velük a tempót, így sok bukásról is lemaradnak. 2014-ben Wouter Weylandt, egy fiatal belga kerékpáros a Giro D'Italián szenvedett halálos balesetet egy hasonló lejtmenetben, melyről nem készült felvétel, az életmentési kísérleteket viszont a helikopter kamerája rögzítette, a képek pedig be is kerültek az élő adásba, amiért heves támadások érték a közvetítő csapatot.

3 Ellenben a tervezhetőbb, kiszámíthatóbb pályakerékpározással. Eredetileg a nézők kedvéért, az átláthatóság, illetve a pontosabb mérhetőség miatt kezdtek el kerékpáros körpályákat építeni az 1800-as évek végén, az egyik legrégebbi ilyen épület Európában a Bláthy Ottó Titusz által tervezett, 1896-os Millenáris Sportpálya Budapesten, ahol kerékpáros versenyeken kívül később motorkerékpáros, az aréna közepén pedig atlétikai versenyeket, labdarúgó, kosárlabda-, röplabda- és tollaslabda-mérkőzéseket is rendeztek. A televíziós sportközvetítések korai szakaszában, az 1950-es évekig az országúti versenyek alig, míg a pályakerékpározás könnyebben kerülhetett adásba.

4 Georges VIGARELLO, *The Tour de France = Realms of Memory. The Construction of the French Past, Vol. 2. Traditions*, eds. Pierre NORA, Lawrence KRITZMAN, New York, Columbia University Press, 1997, 475.

5 A Tour de France magyarországi népszerűsítésében kiemelt szerepet játszott az Eurosport két kommentátora, Sipos János és ifj. Knézy Jenő, akik finom humorral vegyítve turisztikai közvetítőként is működtek, hiszen a szakaszok unalmasabb perceiben az éppen közvetített tájak, városok történelméről olvastak fel a külön erre a célra készült hivatalos útirajzból. Siposék szerepe a magyar nyelvű kerékpáros szakzsargon meghonosodásában

legendás emelkedő, a Mont Ventoux, vagy a párizsi befutó a Champs-Élysées macskakövein mind olyan sajátos állomásai a versenynek, melyek az évről évre alakuló mezőny összetételén túl kiváló identifikációs pontot nyújtanak, a verseny önmagában is megálló, önálló történettel rendelkező emlékezhelyei.

Az összetettben vezető kerékpárosnak járó sárga trikó a Tour vizuális reprezentációiban óriási szerepet játszik mint szimbolikus szín, de említhetnénk olyan emlékezetpolitikai gesztusokat is, melyek meghatározták a verseny későbbi önmeghatározását, és az arra visszaható médiaszövegeket; például a brit kerekes, Tom Simpson emlékművét a Mont Ventoux-n, ahol 1967-ben életét vesztette, vagy az internetet körbejárt 1922-es fotót, melyen Robert Jacquinot egy szakasz közben levesét szürcsöli egy bisztróban, biciklijét az asztalnak támasztva.

A médiaképesség kritériumait csak részben teljesítő országúti kerékpározás jól láthatóan mindent megtesz azért, hogy a látványsportok egyre telítettebb piacán megtartsa pozícióját. Erre talán minden eddigénél nagyobb szüksége van a sportnak, ugyanis a kilencvenes és a kétezres évek doppingbotrányai a mai napig nagy hatással vannak megítélésére. A szervezett módon történő illegális teljesítményfokozás összefonódása a kerékpársporttal az 1998-as Tour de France-on vált végérvényesen láthatóvá. A Festina-botrányként elhíresült eset a verseny hajnalán robbant ki; az első szakasz előtt a francia Festina csapat kísérőbuszát ellenőrzésnek vetették alá a hatóságok, melynek során többek közt nagy mennyiségű tesztoszteront és a vörösvérsejt-képződést elősegítő eritropoetint, ismertebb nevén EPO-t találtak.⁶ Az egész csapatot kitiltották a versenyről, a botrány pedig minden idők egyik legnagyobb médiavisszhangot kiváltó, doppingolással kapcsolatos esete lett. A Festina-botrány után folytatódott a dopping elleni harc, de ironikus módon éppen annak a Lance Armstrongnak a feltűnése hozott átmeneti rendet a profi mezőnyben, akinek a nevéhez talán az egyetemes sporttörténet legnagyobb – ismertté vált – csalássorozata fűződik. Az amerikai versenyző 1999 és 2005 között a Tour de France történelmében példátlan módon, zsinórban hétszer nyerte meg a versenyt – mindegyiket tiltott teljesítményfokozó szerek és eljárások⁷ segítségével. Eredményeinek és címeinek semmissé tételére azonban évekig várni kellett, vagyis 2005-ös, első visszavonulása a média dicsfényében zajlott, minden idők egyik legsikeresebb sportolójaként, aki a rákot leküzdve ért fel a csúcsra hétszer egymás után.

Armstrong ellen már aktív pályafutása alatt megkezdődött az a hosszadalmas jogi és sajtóhadjárat, mely a megvesztegetésekkel és számos törvény, illetve versenyszabály megszegésével teli, egy egész karriert felölelő csalássorozatot próbálta felfedni. Végül az Amerikai Doppingellenes Ügynökség (USADA) és a Nemzetközi Kerékpáros Szövetség (UCI) 2012-es döntése értelmében az akkorra már másodjára is visszavonuló kerékpáros legendát megfosztották mind a hét Tour de France győzelmétől és élethosszig tartó eltiltást kapott. A kilencvenes évek vége óta hangoztatott doppingvadász igaznak bizonyultak, 2013-ban pedig hosszú évek tagadása után maga Armstrong

is kulcsfontosságú volt. Ld. TÓTHNÉ VINCZE Bernadett, *A Tour de France a magyar sportnyelvben*, Édes Anyanyelvünk, 2003/1, 11.

6 Marguerite LAZELL, *Tour de France. A verseny százéves története*, ford. DEZSŐ Tamás, NÉMETH Dorottya, Bp., Kossuth, 2004, 158.

7 A vértranszfúzió, elterjedtebb nevén vérdopping, inkább eljárásnak minősül ebben az esetben, és nem legyártott doppingszernek.

vallotta be Oprah Winfrey műsorában élő adásban, hogy mindegyik győzelme során élt tiltott teljesítményfokozó szerekkel.

A példátlan szankcióktól függetlenül érdemes szem előtt tartani, hogy egy olyan folyamat reprezentatív alakja volt Armstrong, melyben a kilencvenes és kétezres években az élmezőny nagy része érintett volt. Az amerikai sportoló döntése a doppinggal kapcsolatban nem volt egyedülálló a korszakban, de emberfeletti eredményei, majd az ellene indított jogi és erkölcsi hadjárat a média szereplői által együttesen állították őt az országúti kerékpározás világában kialakult válság bűnbakjává. Visszavonulása után pozitív doppingteszt miatt Floyd Landist és Alberto Contadort is megfosztották egy-egy Tour de France győzelmétől, de Landis az Armstrong-nyomozás egyik koronatanújaként inkább pozitív szerepet tölt be a különböző kerékpáros fórumokon, Contador pedig egyenesen hősnek számít Spanyolországban a többi, bizonyított doppingeset nélküli eredménye miatt, jelenleg pedig az Eurosport kerékpáros közvetítéseinek szakkomentátora. Ez utóbbi példa is erősíti azt a jellemző emlékezés-politikát, melyet a televíziós és az online médiaszövegek gyakorolnak az utóbbi pár évben, vagyis hogy a közelmúlt kerékpársportjának méltatlan eseményeivel kapcsolatban a felejtés és a kitakarás technikájával élnek. Ennél is drasztikusabb lépést eszközölt a németországi közszolgálati műsorszóró, az ARD, amikor 2012-ben felbontotta a szerződését a Tour de France közvetítési jogait birtokló ASO-val, tehát a doppingbotrányok (kiváltképp az Armstrong-ügy végkimenetelének) hatására egyszerűen levette műsoráról a kerékpársport legnézettebb eseményét, elhatárolva magát az etikátlan, nem egyenlő esélyekkel történő versenyzéstől.

Ezt az időszakot joggal nevezhetjük a sportág morális mélypontjának, azonban a következő években különböző szakmai és imázsrehabilitáló intézkedések segítségével sikerült megtartania kiemelt pozícióját a nemzetközi médiapiacra. Mindezzel párhuzamosan folyt az országúti kerékpározástól intézményes szinten örökre elszakadt Lance Armstrong küzdelme a sokszorosan elvesztett hitelességéért, aki ráadásul kiszorult a nyilvánosság számára oly megszokott kereteiből is, a mainstream nyugati médiában végérvényesen botrányhőssé vált. Ebből a diszkreditált pozícióból logikus döntésnek tűnt számára egy podcast-sorozat elindítása 2017-ben, melyben – ahogy aktív versenyzői karrierje során is – lényegében saját maga főnökeként, a már megszerzett, de kétségessé vált hírnevét áruba bocsátva osztja meg véleményét az országúti kerékpársport legfontosabb történéseiről. *The move* című podcastje egyfajta alternatív biciklis nyilvánosság létrejöttét eredményezte, ám Armstrong személyes állásfoglalásai rövid időn belül visszaszivárogtak a mainstream csatornába, így többek közt az Eurosport magyar nyelvű közvetítéseibe is. A bármikor visszahallgatható online rádiós felület leírása szerint az ott elhangzó vélemények egy olyan embertől származnak, aki mindenkinél jobban ismeri a szenvedést és a ragyogást, a podcast hallgatói pedig szurkolókból vérbeli beavatottá válhatnak.⁸ Az adások legtöbb esetben szórakoztató, informatív és őszinte, olykor önkritikus formában számolnak be a versenyzés gyötrelmes részleteiről vagy a Tour de France morálisan megkérdőjelezhető működéséről. Noha Armstrong korábban nem tapasztalt kommunikációs helyzetben találta magát a 2012-es bírósági ítélet után egy nagy mértékben megváltozott sportági médiatájképben, hasonló sikerrel alkalmazza azokat a narratív sémákat markáns önreprezentációjához, mint amelyeket a lebukása előtti év(tized)ekben is használt.

Sally Jenkinsszel közösen írt első, s legnagyobb hatású önéletrajza, a *Bicikli életre-halálra* [*It's Not About the Bike*] 2000 májusában jelent meg, első Tour de France győzelme után, melyben rákos

8 <https://stages.libsyn.com>

megbetegedéséből való felépülését és a világsikerhez vezető útját örökíti meg. Mindennapjainak és versenyzési módszereinek ábrázolása nagyon hasonló ahhoz, ahogyan ugyanezek a témák egy volt csapattársának, Tyler Hamiltonnak a Daniel Coyle újságíróval írt, szintén önéletrajzi kötetében kirajzolódnak. A 2012-ben publikált kötet címe *Titkos verseny a Tour de France rejtett világában: dopping, leleplezés és győzelem bármi áron* [*The Secret Race Inside the Hidden World of the Tour de France: Doping, Cover-ups, and Winning at All Costs*], s alapvetően a két mű más időben és nagyon eltérő kontextusban jelent meg: míg előbbi Armstrong első világszintű sikereit követte, utóbbi abban az időszakban született, amikor egyre több kerékpáros bukott le teljesítményfokozó szerek használatával, vagy vallotta be azt. Ezzel, illetve a szerzők személyes érintettségével összhangban a két kötet az elejétől fogva eltérő befogadói elvárásokat támaszt az Armstrong-karakterrel szemben, és mindkét esetben teljeskörű őszinteséget és nyíltságot ígér ennek a bemutatásához. Azonban a *Bicikli életre-halálra* és a *Titkos verseny* lapjain kirajzolódó Lance Armstrong-képek meglepően hasonlítanak egymásra.

Armstrong és Jenkins elbeszélője a szöveg második oldalán leszögezi az önéletrajzi paktum pontosított feltételeit, amelyeket az önéletrajzban megjelenő témák alapján szükségesnek jelent ki. Eszerint őszinte és az illemtel figyelmen kívül hagyóan szokimondó narráció következik.

Tudom, hogy a halál nem tartozik éppen egy koktélparti feszültségoldó témái közé [...]. Én azonban nem kiméret csevejt akarok folytatni, hanem az igazságot akarom elmesélni. Biztos vagyok benne, hogy azt szeretnék hallani, hogyan lett Lance Armstrongból Hatalmas Amerikai vagy Mindannyiunk Példaképe [...]. Egyáltalán nem egyszerű elmesélni a történet bizonyos részleteit, és egyáltalán nem könnyű végighallgatni sem őket. Már az elején megkérem az olvasókat, hogy tegyék félre a hőskről és a csodákról kialakított összes elképzelésüket, mert én nem tartom magam a mesekönyvek kötelező tananyagának.⁹

Így kezdődik az olvasói elvárások pozicionálása, majd később is ez a kettősség folytatódik. Egyfelől már itt megjelenik Armstrong korabeli médiareprezentációinak az a jellegzetessége, hogy kiemelkedőnek, szinte emberfelettinek mutatják a biciklistát, másfelől a közvetlenül önmagáról tett kijelentések szerény(kedő) hangvétele is feltűnik. Az előbbivel – azaz a médiában „Hatalmas Amerikai”-ként, „Mindannyiunk Példaképe”-ként való megjelenéssel – nagy hasonlóságot mutat egy fiatalkori epizód leírása, amely abban az időben játszódik, amikor Armstrong még nem volt hivatásos kerékpárversenyző. Egy közúti baleset után a gyaloglástól is eltiltott főhős úgy dönt, mégis benevez a közelgő triatlonversenyre. „A negyedik napon egyáltalán nem éreztem, hogy annyira komoly lenne a helyzet. Nagyon jól éreztem magam.” A sérüléseit kicsinyítő hozzáállás összecseng az említett szerénynek tűnő önreprezentációval, ugyanakkor rögtön ezután azt is bemutatja a szöveg, hogyan lehet ugyanezt a tettet kiválóságként értelmezni, ennek az elbeszélésével pedig zárójelbe kerül a narrátori szerénység: „Másnap a helyi újság egy nagy cikket közölt arról, hogy elütött az autó, mégis a harmadik helyen végeztem.”¹⁰

A befogadói elvárásokat eligazító, bevezető szakaszban az „igazság” elbeszélésének explicit vágya áll szemben a „kiméret csevej” (az eredetiben „polite conversation”, azaz illedelmes beszélgetés)

9 Lance ARMSTRONG, Sally JENKINS, *Bicikli életre-halálra*, ford. Soós András, Pécs, Alexandra, 2008, 10–11.

10 *Uo.*, 37.

adta lehetőségekkel, így azok a részletek, amelyekre érvényesül az ígért nehéz befogadhatóság (és feltehetően a nehéz elbeszélhetőség is), a hitelesítés potenciális eszközeiként tűnnek fel. Ilyen gesztus az elbeszélő életrajzára vonatkozó elbeszélői szerénység, amelyet az idézett szakasz második fele vezet fel: „én nem tartom magam a mesekönyvek kötelező tananyagának.”¹¹ A kötet során többször olvashatók ehhez hasonló megjegyzések és anekdoták, amelyek arra utalnak, hogy a biciklizést és a versenyzést leszámítva Armstrong az élet számos területén ügyetlen volt, emiatt folyamatosan édesanyja segítségére szorult. Ilyen eset, amikor először utazik Európába („Beszélni akartam édesanyámmal is. Nehezen jöttem rá, hogyan kell használni a telefont, és hogyan kell hívni az Államokat, de végül sikerült.”¹²), illetve amikor először kerül kórházba a rák miatt („Még sohasem feküdtem kórházban hosszabb ideig, így semmit sem tudtam a bejelentkezésről, és nem vittem magammal az irataimat sem. [...] Édesanyámra néztem, és ő azonnal felajánlotta, hogy elintézi a papírmunkát.”¹³).

Az előre jelzett módon az őszinte, hiteles elbeszélést látszanak biztosítani ezek, a főhős szociális képességeinek és helyzetének visszamaradottságát bemutató szakaszok – akár annak az árán is, hogy olyan eseményeket idéznek fel, amelyekre kellemetlen visszaemlékezni. Ezek a szöveghelyek azonban a narrátor szerényként való beállítása mellett általában a főhős fényezésén is dolgoznak: kiemelik erejét, kitartását, tűrőképességét. A kórházi jelenetben például azt, hogy Armstrong elfelejtette magával vinni az iratait, így indokolja: „Azt hiszem, legtöbbször inkább csak azzal voltam elfoglalva, hogy minél hamarabb eldobjam a mankómat, és saját kezűleg vegyem ki az öltéseket.”¹⁴ Szintén jellemző módszere az elbeszélésnek a burkoltabb, az explicit szerénységben implicit morális fölény kifejezése. „Plano keleti részén nagy volt a társadalmi versengés, és mi édesanyámmal nem tudtuk tartani a lépést [...]. Miközben a legtöbb gyerek a szüleitől kapott divatos kocsikkal furikázott, addig én azzal az autóval jártam, amit a saját keresetemből vettem.”¹⁵ A divatos kocsiktól való lemaradottság jelölője volna itt Armstrong autója, azonban ennek más tulajdonsága nincs kimondva, csak az, hogy a saját keresetéből fizette. A divatos, szülőktől kapott autók állnak tehát szemben a nem tudni, mennyire divatos, de önerőből finanszírozott kocsival, ezáltal Armstrong nem a kortársaival, hanem azok fizetőképes szüleivel kerül egy kategóriába, így a többiekénél előrébb valóként jelenik meg.

E hitelesítő gesztusok közül kiemelkedik az Armstrong egy korai csalását bemutató epizód. „A legtöbb felnőttversenyen szabályozták a fiatal versenyzők indulását (tizenhat évesnél idősebb versenyzők indulhattak), így a nevezéskor igazítanom kellett a születési dátumon.”¹⁶ Ennek bevallása összhangban állhatna a kitételrel, hogy az igazán őszinte részleteket „nem egyszerű elmesélni [...], és egyáltalán nem könnyű végighallgatni sem”,¹⁷ azonban a szövegkörnyezet nem utal ilyesmire:

11 *Uo.*, 11. Az eredeti, angol nyelvű műből idézve pontosabban megérthető ez a részlet: „I’m not storybook material.”, azaz „nem vagyok mesébe illő” vagy „a történetem nem mesébe illő”.

12 *Uo.*, 51.

13 *Uo.*, 77.

14 *Uo.*

15 *Uo.*, 38.

16 *Uo.*, 33.

17 *Uo.*, 11.

a csalássorozatot *igazításként* nevezi meg a narráció, és semmi nyoma a gyakorlat hibaként vagy megbánandó, esetleg büntetendő tettként való értelmezésére annak ellenére, hogy a verseny szabályzatának rendszeres megszegéséről van szó. (Az eredeti mondatban a *doctor* ige szerepel, amelynek jelentéstartománya a kötetben később használt, medikalizált nyelvre való utalás mellett asszociálható a szabályszegéssel is. Itt sem értelmeződik azonban a dátum módosítása etikai vonatkozásában.) A nevezéshez szükséges csalást a többi versenyző hozzáállása legitimálja, teszi puszta igazítássá. „A versenyzők ekkor már »Juniornak« hívtak”,¹⁸ olvassuk ezekről a versenyekről, Armstrong becenevét az ekkor hozzá közeli kerékpáros körökben tehát éppen fiatal kora alapozza meg: csapattársai és ellenfelei egyaránt elfogadják, hogy a fiú a szabályok ellenében vesz részt a futamokon, és ezt a becézés cinkos gesztusával a tudtára is adják.

A csalás és a szabályok relatív értelmezése teremti meg az alapját annak a narratívának is, amelyet Hamilton és Coyle elbeszélője a *Titkos verseny a Tour de France rejtett világában: dopping, leleplezés és győzelem bármi áron* című könyvben megalkot. „Lance sem tett nagyon mást, mint mi, többiek”,¹⁹ vallja be Hamilton a kötetben idézett interjúban, és ezzel összhangban az egész műben hangsúlyos annak a bemutatása, ki hogyan és miért került bele a doppingprogramokba. A *Titkos verseny* kerékpáros elbeszélője nyíltan leírja, hogy a biciklisták maguk is a relativizálás által legitimálták szabályszegéseiket:

Mindig azt mondogattam, hogy ha bennünket a földkerekség legjobb hazugságvizsgálójára kötöttek volna, akkor sem bukunk le. Nem azért, mert téveszmések voltunk – tudtuk, hogy szabályt szegünk –, csak nem csalásként gondoltunk rá. Igazságosnak tűnt a szabályszegés, mert tudtuk, hogy a többiek is ezt teszik.²⁰

Ezek alapján a szabályokat áthágó teljesítményfokozás szervezett formája nemcsak Armstronghoz kapcsolható, hanem a kerékpárversenyek íratlan, mögöttes szabályrendszerének lehet nevezni. Armstrong „hitte – sőt még ma is hiszi –, hogy amit tett, nem volt csalás, mert szerinte minden versenyző kortizont szedett, [...] mindenki megtett mindent a diadalért, ha meg nem, akkor nyeszlettek voltak, akik meg sem érdemelték a győzelmet.”²¹ Az elbeszélő többféle módon is arra mutat rá, hogy Armstrong a módszereit tekintve nem volt kiemelkedő, minden biciklista hasonlóan készült a versenyekre. Hétköznapiak ábrázolja Armstrongot saját önéletrajza is, átlagosnak mind sportolóként, mind rákbetegként. Első leírása a kórház onkológiai osztályáról, ahova később ő is kerül, így szól: „Takaróba csavart, szinte teljesen kopasz emberek hevernek mindenütt, akik infúziót kaptak. Sápadt és láthatóan halálos beteg emberek fekszenek a kórtermekben.”²² Egy fejezettel később, a kemoterápia hatásainak leírása közben önmagát feltűnően hasonló szavakkal jellemzi: „halálosan

18 Uo., 33.

19 Tyler HAMILTON, Daniel COYLE, *Titkos verseny a Tour de France rejtett világában: dopping, leleplezés és győzelem bármi áron*, ford. ACSAI Roland, Szeged, Könyvmolyképző, 2015, 284.

20 Uo., 112.

21 Uo., 111–112.

22 ARMSTRONG, JENKINS, i. m., 79.

sápadt voltam, a szemem körül pedig sötét foltok éktelenkedtek”;²³ a „legrosszabb napokon csak pokrócokba burkolva feküdtem az ágyamban”.²⁴ A Susan Sontagtól ismerős toposzt²⁵ újratermelve a beteg megszemélyesíti a rákot („A Rohadék – így hívtam.”²⁶), illetve végigtekintve addigi életén arra jut, hogy „a rákot nem érdekli mindez, a rák nem válogat”.²⁷

A rákbeteg identitása épp úgy uniform vagy közösségi képződménynek látszik, mint a sportolói identitás. Ahogy az előbbiről szólva, úgy az utóbbi megfogalmazása során is az elbeszélő sokszor az általánosításon keresztül távolítja el magától saját jellemzését.

*A sportolók [...] túlságosan elfoglaltak ahhoz, hogy beismerjék félelmeiket, gyengeségeiket, védtelenségüket, sebezhetőségüket vagy esendőségüket, és emiatt ők sem magukkal, sem pedig a környezetükben élőkkel nem kedvesek, figyelmesek, kegyesek, emberségesek vagy megbocsátóak.*²⁸

Ez a jellemzés éppen egy olyan részlete a történetnek, amelyet „egyáltalán nem egyszerű elmesélni”, azonban a kötetleji, egyenességre tett ígéret ellenére a szöveg mégis elkerüli annak nyílt kimondását, hogy Lance Armstrong maga lett volna az, aki nem kedves, nem emberséges és nem figyelmes.

A *Titkos verseny* elbeszélője ugyanezeket a jellemzőket tulajdonítja Armstrongnak, azonban kiemeli őt a hasonlók közül. Az átlagos rákbeteg és az átlagos sportoló fenti viselkedésmintáit mutatja ki rajta, de úgy, mint amelyeket Armstrong figurája a szokásosnál sokkal intenzívebben, jobban, hatékonyabban végez. Néhány csapattárs elbocsátásának leírásakor például így magyarázza Armstrong viselkedését:

Nem volt ebben semmi személyes, pusztán a matematikáról szólt a dolog. Ha Lance egy könnyebb sisakkal nyerhetett néhány másodpercet, akkor lecserélte a sisakját. Ha Lance időt spórolt meg a magánrepülőgéppel, akkor azzal utazott. Ha Lance több fizetést tudott megspórolni azzal, ha kidob néhány régi barátot a csapatból, akkor kidobta őket.²⁹

A leírt gyakorlatban a kedvesség és a figyelmesség hiánya mutatkozik meg, a leírás mikéntjében pedig az emberség: a sisakkal és a magánrepülőgéppel a csapattársak (sőt, régi barátok) azonos bánásmód alá sorolódnak az Armstrongnak tulajdonított gondolatmenetben, mégpedig egy jellemzően tárgyakhoz, termékekhez kapcsolódó bánásmód (a spórolás kérdése) alá. Az atléták armstrongi jellemzésének második fele a felsorolt jellegzetességeket az önmagukkal és a körülöttük élőkkel való viszonyban ugyanannyira érvényesnek ábrázolják („ők sem magukkal, sem pedig a környezetükben élőkkel nem kedvesek [...]”). Az azonos bánásmódot Armstrong ismét szélsőségesen működteti, gyakorlatilag egyenlőként kezeli csapattársait önmagával. Jól példázza ezt az az epizód, amelyben

23 Uo., 136.

24 Uo., 140.

25 Ld. pl. Susan SONTAG, *A betegség mint metafora*, ford. LUGOSI László, Bp., Európa, 1983, 46, 100–101.

26 ARMSTRONG, JENKINS, i. m., 132.

27 Uo., 114.

28 Uo., 73. [Saját kiemelés]

29 HAMILTON, COYLE, i. m., 151.

három szelet csokitorta megevése után az egész csapat másnapi edzését keményebbé alakítja, hogy elégeesse a fölösleges kalóriákat, annak ellenére, hogy a többiek nem tértek el a kijelölt étrendtől. Ahogy Hamilton elbeszélője fogalmaz: „Lance [...] saját testének kiterjesztéseként tekintett ránk [...]. Ha vétkezett, az egész csapat megbűnhődött érte.”³⁰

A rákhoz tartozó tulajdonságegyüttes, amelyet saját könyvében felvázol, szintén végletesen mutatkozik meg Armstrong karakterén. Betegségéből nemcsak felgyógyul, de hamarosan újra a leggyorsabb versenyzők közé kerül, és fel is vág tempójával. Identitásának hangsúlyos részévé alakítja a rákot, majd később a gyógyulást. Amikor a kórházból kikerülve először szerződik csapathoz, az első edzés alkalmával így kiált lemaradt csapattársainak: „Csak ennyit tudtok, marhák? [...] Hagyjátok, puncikáim, hogy a Rákos Fiú seggbe rúgjon benneteket?”³¹ A nagybetűs szedés arra utal, hogy (legalábbis Hamilton elbeszélője szerint) Armstrong névként, önmaga azonosítására használja a rákot, illetve a betegséggel alapozza meg a többiek iránti elvárásait is.

A mindennapiság és a többiek közül való kiemelkedés kettősségét a *Titkos verseny* bevezetőjében Hamilton inkohereus látszó véleménye is megmutatja. „Én megértem Lance-t – mondta. – [...] Ugyanazt a döntést hozta meg, amit mi mindannyian, amikor beszálltunk a játékba.”³² Két oldallal később pedig ez olvasható: „Az a helyzet, hogy Lance mindig különbözött tőlünk – mondta Hamilton. – Mi nyerni akartunk. Neki viszont nyernie *kell*ett.”³³ Mindkét könyv rámutat arra is, hogy a média, a kortárs médiaszereplők szintén e kettősségben látták Armstrong karakterét, sőt, szerepét. Sebezhetetlen főhősnek látszik a kerékpáros egy Tour de France-kommentátor szavai alapján: amint más versenyzők megpróbálják leelőzni a biciklistát, a kommentár arra kezd koncentrálni, hogyan merhettek ilyesmire vállalkozni az ellenfelek. „Hisznek benne, hogy (Lance) sebezhető! Tényleg elhiszik, hogy Armstrong legyőzhető!”³⁴ A korábbi doppingbotrányokon túlélni és megújulni igyekvő Tour de France-ról a verseny igazgatója Armstrong szimbolikus karakterre emelésével beszél. „Az a tény, hogy Armstrong legyőzte a betegségét, számomra azt is jelenti, hogy a Tour is legyőzhető a saját betegségét.”³⁵ Ebben a párhuzamban ismét az az elképzelés jelenik meg, hogy a kerékpáros mindenkire hasonló, mégis kiemelkedően teljesíti az elég kerülő kihívásokat.

A *Bicikli életre-halálra* és a *Titkos verseny* eltérő fókusszal rendelkeznek, eltérő narratívát hoznak létre, és megjelenésük körülményei alapján más-más célt is sejthetünk a két, vallomásként aposztrofált szöveg megszületése, kiadása mögött. Ennek ellenére mindkét könyv összetett, és egymáshoz nagyon hasonló Lance Armstrong-karaktert rajzol ki. E figura első jellemzője, hogy az általa elfogadott autoritások előírásait a végletekig követi, akár túlzásba is viszi, de csakis az övéket. Autobiográfiája szerint a kemoterápia alatt gondját viselő nővért például ilyenként fogadja el: „Amikor LaTrice azt mondta, hogy »igyal öt pohár vizet naponta!«, akkor tizenöt pohárral

30 Uo., 163.

31 Uo., 78.

32 Uo., 19.

33 Uo., 21. [Kiemelés az eredetiben.]

34 Uo., 216.

35 ARMSTRONG, JENKINS, i. m., 248.

ittam, és egymás után döntöttem le, amíg a víz ki nem csordult a számból.”³⁶ Az agyműtétét végző orvosnak azonban nem szavaz könnyen bizalmat, sőt szinte feladatként kiadja neki, hogy küzdjön meg a bizalmáért. „Győzzön meg róla, hogy tudja, hogy mit tesz! [...] miért éppen maga legyen az az ember, aki megműti az agyamat?”³⁷ Hamilton beszámolója alapján Armstrong a dopping-programot vezető orvos elvárásai iránt is teljesen elkötelezett.

Ő [Ferrari] volt a mi valódi edzőnk, orvosunk, istenünk. [...] az évek alatt, amíg együtt edzettem Lance-szel, egyszer sem mondta ki Chris nevét, és egyszer sem ismételt el egyetlen tanácsot sem, amit tőle kapott volna. Ferrari szavait viszont folyamatosan citálta, annyira, hogy szinte már idegesítő volt.³⁸

Az önmaga és csapattársai felé tanúsított azonos bánásmód jegyében pedig a többiektől is azt várja el, hogy az ő utasításait megkérdőjelezés nélkül kövessék: Hamilton szerint az Armstrong vezette amerikai csapatnál, a „Postalnál tekerni olyan volt, mint katonának lenni – pofa be, és tedd a dolgod!”³⁹

A két kötetben hasonlóként kirajzolódó Armstrong-karakter másik fő ismertetőjegye, hogy mindig taktikusan gondolkodik és tervez. A *Bicikli életre-halálra* diakronikusan, fejlődésként ábrázolja ezt. A műben kevésszer olvasható az elbeszélő én és az elbeszélő én karaktere közötti különbségre vonatkozó reflexió, az egyik ilyen megjegyzés viszont éppen arra mutat rá, hogyan lett a dühből versenyző fiatalból terv szerint haladó kerékpáros.

Fogalmam sem volt a versenytaktikáról. [...] Nem igazán értettem az európai viselkedést, és amikor végre megértettem, akkor sem akartam elfogadni a szabályokat, így inkább szembeálltam velük. Tiszteletlenül versenyeztem. [...] (Manapság már nem bosszantanak ennyire ezek a dolgok, és sokszor én vagyok az a versenyző, aki fájdalmai miatt a másik kerekén lóg.)⁴⁰

A versenynek az emberi kapcsolatok elé helyezése visszatérő eleme a stratégiának, erre mutat számos, a hamiltoni narratívából kiemelhető epizód, például a gazdasági indokok alapján a csapatból kirúgott régi barátok korábban említett esete, de Armstrong saját leírásai között is találunk rá példát.⁴¹ És értelmezhető a stratégia részeként a két kötet által kirajzolt Armstrong-kép harmadik lényeges jellemzője, a rák és a gyógyulás identitássá tétele is. A halálosnak kikiáltott kór túlélése a legyőzhetetlenség képzetét társítja a biciklistához, és ez a két vizsgált kötet terén kívül a korabeli kommentárokból és más médiatartalmakból is egyértelműen kiderül.

36 *Uo.*, 132.

37 *Uo.*, 107–108.

38 HAMILTON, COYLE, i. m., 119.

39 *Uo.*, 176.

40 ARMSTRONG, JENKINS, i. m., 54–56.

41 Ld. pl. egy korai verseny leírását, amikor Armstrong az amerikai válogatott tagjaként klubcsapata ellen versenyzett és nyert. Bár a válogatottnak megszerzett győzelem természetesnek is tűnhetne, a háttérben zajló telefonbeszélgetések leírásával az elbeszélés a dilemma politikai és emberi kapcsolatokat is érintő oldalára irányítja a figyelmet, amelyek ellenében dönt a főhős. *Uo.*, 48–51.

Negyedik azonosságként az emelhető ki, hogy mindenféle narratívának, amelyben megjelenik, Armstrong válik a főhősévé. Az önéletrajz műfaji sajátosságai miatt a *Bicikli életre-halálra* lapjain nem meglepő, hogy a teljes narratíva, illetve az epizódok egyesével is mind a kerékpáros alakja köré szerveződnek. A *Titkos versenyben* azonban Hamilton azzal a kifejezett szándékkal tárja fel a teljesítményfokozás csapatokon és országhatárokon átívelő rendszerét, hogy rámutasson, Armstrong csak egy, szinte egyenrangú résztvevője volt a szabályszegés-sorozatnak. Egy tévés szereplését felidézve például arról ír, hogy az interjúkészítő „természetesen állandóan Lance-re fókuszált, de én megtettem mindent, hogy a figyelmét a nagyobb kép felé irányítsam, hogy megmutassam neki, Lance sem tett nagyon mást, mint mi, többiek”.⁴² Ennek ellenére ebben a kötetben is – az elbeszélőként is funkcionáló Hamiltont leszámítva – a legtöbb történet középpontja Armstrong, sokkal több szó esik róla, mint Hamilton bármely más csapattagjáról, ismerőséről vagy rokonáról.

Az időben és mediálisan is változatos Lance Armstrong-konstrukciók stabil, egységes képet adnak a kerékpárosról, ez a kép pedig egybevág az amerikai self-made-man ideáljával: a karakterrel, aki folyamatosan küzd és dolgozik a sikerért, illetve a túlélésért, egyfelől Amerikáért harcol, másfelől a kívülállók által rendszeresen megkérdőjelezett becsületéért. Az igazi amerikai hős képe ez, aki mindig a történet főszereplője, mégis sokak számára hozzáférhető, hiszen ugyanolyan mindennapi életet él, mint a nézői.⁴³ Itt válik fontossá az önéletírások olvasásakor gyakran felmerülő kérdés, azaz az elbeszélő és az elbeszélte én egysége vagy különbsége. A korábban említett, a versenyzői stratégiát illető különbséget leszámítva az elbeszélő mindvégig azonosul korábbi, elbeszélte énjével, és ennek megfelelően az igazi amerikai hős toposzát nemcsak Armstrong, a biciklista, hanem Armstrong, az önéletrajz elbeszélője is magára ölti. Amikor a kerékpáros először veheti föl a Tour de France szakaszgyőzelméért járó sárga trikót, és először ül abban biciklire, azt az elbeszélő a hazáját előtérbe helyezve narrálja: „Én voltam az első amerikai, aki amerikai csapatban, amerikai kerékpáron vezette a Tour de France-t. Aznap reggel ránéztem a naptárra: július 4-e volt.”⁴⁴

42 HAMILTON, COYLE, i. m., 284.

43 Ebben a tekintetben szerencsétlen az Armstrong-könyv címének magyar fordítása, mert a *Bicikli életre-halálra* a kerékpárversenyzést és az ezzel, valamint a rákkal járó vérre menő harcot állítja előtérbe. Ezzel szemben az *It's Not About the Bike* [Nem a bringa a lényeg/Nem a bringáról van szó/Ez nem a bringáról szól] cím arra hívja fel a figyelmet, hogy a leírtak nemcsak a kerékpárversenyek szempontjából értelmezhetők, hanem a rákkal való küzdelem, de akár a mindennapos küzdelmek egyfajta kézikönyveként is olvashatók.

44 ARMSTRONG, JENKINS, i. m., 227.

